

Bezpieczeństwo kobiet w Afganistanie — analiza skuteczności gwarancji prawnych wprowadzanych po 2001 roku

JEL classification: K190

Słowa kluczowe: Afganistan, prawa człowieka, prawa kobiet, islam, baad, baadal, zbrodnie „honorowe”, przemoc wobec kobiet

Keywords: Afghanistan, human rights, women’s rights, Islam, baad, baadal, so-called honor crimes, violence against women

Abstrakt: Aktualna sytuacja kobiet w Afganistanie daleka jest od stabilizacji. Poza problemem naruszania jednej z podstawowych zasad zagwarantowanych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (przyjętej przez władze Afganistanu), jaką jest zasada równości płci, na terenie Afganistanu nieustannie odnotowywane są przypadki okrutnych praktyk przemocy wobec kobiet. Wśród nich wymienić można takie zjawiska, jak: *baad*, *baadal*, tzw. zbrodnie honorowe, samopodpalenia kobiet czy wtórną wiktymizację ofiar. Autorka poddaje analizie wymienione praktyki, ukazując ich aktualną skalę, oraz dotychczasowe regulacje prawne mające ograniczyć wymienione przestępstwa. W efekcie dokonanych analiz autorka wskazuje na nieskuteczność podejmowanych działań zmierzających do poprawy sytuacji kobiet w Afganistanie, a co za tym idzie — na konieczność ich zintensyfikowania.

Women’s safety in Afghanistan — an analysis of the efficiency of the legal guarantees adopted after 2001

Abstract: The women’s legal situation in modern Afghanistan is far from stable. Despite the issue of breaking the basic right of genders equality (which is guaranteed under the Universal Declaration of Human Rights), there are even more serious forms of violence against women in Afghanistan, i.a. *baad*, *baadal*, so-called honor “crimes” or self-ignitions. In order to show the scale of the issue, the author analyses these practices, focusing on the preventative legal regulations. On the basis of research, the author indicates deficiencies and ineffectiveness of up to date actions that were to improve the situation as well as legal position of Afghan women.

Wstęp

Przedmiotem pracy jest analiza prawnej sytuacji kobiet we współczesnym Afganistanie. Badaniu poddane zostały przemiany, jakie w tej kwestii są widoczne, począwszy od momentu wyzwolenia kraju spod okupacji talibów w grudniu 2001 r. Autorka skupiła się na charakterystyce specyficznych form przemocy wobec kobiet, wśród których można wymienić *baad*, *baadal*, tzw. zbrodnie honorowe, tendencję karania za „ucieczkę”, obrazujących skalę przemocy wobec kobiet i nieskuteczność wprowadzanych regulacji. Celem pracy jest zwrócenie uwagi na ciężką sytuację kobiet w Afganistanie i wykazanie, iż dotychczas podjęte kroki mające na celu poprawę bytu Afganek są zdecydowanie niewystarczające. Podstawową metodą badawczą jest analiza tekstów prawnych oraz raportów odpowiednich instytucji*.

I. Analizując obecną sytuację polityczną w Afganistanie, nie można powiedzieć, by była ona stabilna w odniesieniu do wielu kwestii, w tym w szczególności do aspektu przestrzegania praw kobiet oraz zagwarantowania im bezpieczeństwa. Poddając ocenie aktualną pozycję kobiet afgańskich, należy mieć na względzie przemiany, jakie w tej kwestii zachodziły na terenie kraju w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat — sytuacja Afganek bowiem pogarszała się, począwszy od momentu obalenia prezydenta Mohammada Dauda w kwietniu 1978 roku¹ (co zapoczątkowało okres sowiecki w Afganistanie), poprzez naznaczone wojną domową lata 1989–1994, by apogeum osiągnąć w okresie okupacji Talibów². Systematyczna dyskryminacja Afganek doprowadziła do skrajnego wycofania się przez nie z życia publicznego i ograniczenia egzystencji do obszaru zamkniętych domostw (Afgankom zabroniono pokazywania się w miejscach publicznych bez towarzystwa opiekuna męskiego — *mahram*)³. Nie powinno więc dziwić, iż moment obalenia reżimu zrodził silną nadzieję na poprawę statusu kobiet afgańskich, przywrócenie im utraconych praw i umożliwienie powrotu do godnego, bezpiecznego życia. Takie też obietnice składane są im od 2001 r. zarówno przez władze krajowe, jak i interwenujące organizacje międzynarodowe. Już samej okoliczności podpisania w grudniu tego samego roku Porozumienia w Bonn⁴ towarzyszyły zdecydowane głosy zaangażowanych podmiotów międzynarodowych,

* Wszystkie tłumaczenia tekstów anglojęzycznych pochodzą od autorki.

¹ Zob. J. Modrzejewska-Leśniecka, *Afghanistan*, Warszawa 2010, s. 305–330.

² Zob. *ibidem*, s. 331–368; *Silence is Violence. End the Abuse of Women in Afghanistan*, Human Rights, United Nations Assistance Mission in Afghanistan Kabul, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights Geneva, Kabul, 8 lipca 2009 r., s. 5; J. Modrzejewska-Leśniecka, *op. cit.*, s. 369–428.

³ Por. *Silence is Violence...*, s. 5–6.

⁴ Porozumienie w Bonn, oficjalnie — Porozumienie w sprawie tymczasowych ustaleń w Afganistanie do czasu przywrócenia stałych instytucji rządowych, szerzej zob. <http://www.un.org/news/dh/latest/afghan/afghan-agree.htm> (dostęp: sierpień 2014).

wyrażające potrzebę naprawy wyrządzonych dotychczas krzywd, sam Sekretarz Generalny ONZ Kofi Annan podkreślał, iż „nie może być mowy o prawdziwym pokoju i odbudowie Afganistanu bez przywrócenia praw kobietom”⁵. Niemniej jednak faktem jest, iż na terenie Afganistanu nieustannie łamane są podstawowe prawa kobiet, które niejednokrotnie traktowane są wręcz przedmiotowo. Codziennie dziesiątki Afganek padają ofiarą różnorodnych okrutnych praktyk mających swe źródło przede wszystkim w tradycji. Na pilną potrzebę poprawy sytuacji Afganek zwracano uwagę wielokrotnie, między innymi w marcu 2002 r., kiedy podczas obchodów Międzynarodowego Dnia Kobiet ponownie odniósł się do tej problematyki K. Annan, wskazując, że los afgańskich kobiet jest „obrazą wszystkich standardów godności, równości i człowieczeństwa”⁶, równocześnie H. Karzaj stwierdził: „jesteśmy zdeterminowani, aby działać na rzecz poprawy sytuacji wielu kobiet po tym, jak wszystkie one doznawały cierpienia pod ograniczonymi i uciskającymi rządami talibów”⁷. Rok później, 4 kwietnia, rząd Afganistanu ratyfikował, nie wnosząc żadnych zastrzeżeń, Konwencję w sprawie eliminacji wszelkich form dyskryminacji kobiet⁸. Niewątpliwie pozytywnym aspektem było zagwarantowanie na mocy Konstytucji reprezentacji żeńskiej w Parlamencie⁹ oraz przyjęcie strategicznego Narodowego planu działań na rzecz kobiet afgańskich (NAPWA) na lata 2008–2018¹⁰. 1 sierpnia 2009 r. uchwalona została z kolei Ustawa o eliminacji przemocy wobec kobiet (EVAW)¹¹, która pomimo luk¹² ustanawia wiele gwarancji dla kobiet, między innymi wzmacnia ich ochronę przed takimi przestępstwami, jak: gwałt, małżeństwa przymusowe, małżeństwa nieletnich, przemoc domowa czy odmowa prawa do edukacji¹³. Podjęte dotych-

⁵ K. Annan, Przemówienie ze Szczytu Afgańskich Kobiet na rzecz Demokracji, Bruksela, 4–5 grudnia 2001 r.

⁶ K. Annan, Notatka prasowa SG/SM/8157, AFG/190, WOM/ 1329, 3 marca 2002 r.

⁷ H. Karzaj, [w:] J. Daniszewski, *Post-Taliban Kabul Marks International Women's Day*, „Los Angeles Times News”, 9 marca 2002 r., <http://articles.latimes.com/2002/mar/09/news/mn-31970> (dostęp: sierpień 2014).

⁸ Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r. (Dz.U. z dnia 2 kwietnia 1982 r.), dokument dostępny pod adresem: http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Konwencja_w_Sprawie_Likwidacji_Wszelkich_Form_Dyskryminacji_Kobiet.pdf (dostęp: sierpień 2014).

⁹ Zgodnie z artykułem osiemdziesiątym trzecim przynajmniej dwie kobiety z każdej prowincji mają zasiąść w *Wolesi Jirga* — Izbie Ludowej, niższej izbie parlamentu. Reprezentacja żeńska miała więc wynosić aż 25% ogółu. Por. art. 83 Konstytucji Afganistanu z dnia 26 stycznia 2004 r.

¹⁰ <http://mowa.gov.af/en/page/6686> (dostęp: sierpień 2014).

¹¹ Law of Elimination the Violence against Women, 1st August 2009, Issue No 989, http://www.laoa.af/laws/law_on_eliminator_of_violence_against_women.pdf (dostęp: sierpień 2014).

¹² Do luk można zaliczyć m.in. niedoprecyzowanie definicji przestępstw oraz dopuszczenie możliwości wycofania przez ofiarę zarzutów bądź zakończenia na jej wniosek postępowania na dowolnym jego etapie.

¹³ Zob. *ibidem*; por. ‘*I Had To Ran Away*’. *The Imprisonment of Women and Girls for ‘Moral Crimes’ in Afghanistan*, Human Rights Watch, USA [b.m.w.], 2012, s. 27.

czas kroki mające na celu ochronę praw kobiet okazują się jednak nieskuteczne, a postanowienia uchwalonych aktów są nagminnie naruszane w wyniku stosowania okrutnych praktyk, często głęboko zakorzenionych w tradycji.

Rozważając obecną pozycję prawną kobiet, należy zwrócić uwagę na artykuł dwudziesty drugi nowej konstytucji, stanowiący, iż „zabrania się wszelkiego rodzaju dyskryminacji czy rozróżnienia pomiędzy obywatelami Afganistanu. Obywatele Afganistanu, mężczyźni i kobiety, mają równe uprawnienia i obowiązki wobec prawa”¹⁴. Przepis ten tworzy iluzoryczną gwarancję równouprawnienia Afganek — iluzoryczną, gdyż należy go rozpatrywać i interpretować w odniesieniu do art. 2 Konstytucji Afganistanu, który stanowi: „Święta religia islamu jest religią Republiki Afganistanu [...]”¹⁵, natomiast art. 3: „Żadne prawo w Afganistanie nie powinno naruszać zasad i przepisów świętej religii islamu”¹⁶. Współczesna pozycja prawna Afganek uwarunkowana jest więc przede wszystkim zasadami szariatu, przez co *de facto* ciężko rozważać możliwość zrównania w prawach kobiet i mężczyzn, jako że już sam Koran, główne źródło islamu, przyznaje wyższą pozycję w tym zakresie mężczyznom¹⁷. Jednak naruszanie zasady równości płci nie jest niestety najpoważniejszym problem w odniesieniu do obecnej sytuacji Afganek. Zgodnie bowiem z najnowszym raportem sporządzonym przez Afgańską Niezależną Komisję ds. Praw Człowieka (AIHRC) pomiędzy marcem a grudniem 2013 r. odnotowano (w różnych filiach Komisji) 4154 zgłoszenia przypadków przemocy wobec kobiet, co w porównaniu z tym samym okresem z roku 2012 oznacza wzrost takich spraw aż o 24,7% (wskazuje się, że wzrost ten może być spowodowany zarówno zwiększeniem zaufania do AIHRC, jak i rzeczywistym wzrostem naruszeń praw kobiet w badanym

¹⁴ Art. 22 Konstytucji Afganistanu...

¹⁵ Art. 2 Konstytucji Afganistanu..., <http://www.afghanembassy.com.pl/afg/images/pliki/TheConstitution.pdf> (dostęp: sierpień 2014).

¹⁶ Art. 3. Konstytucji Afganistanu...

¹⁷ Niższa pozycja kobiet muzułmańskich w stosunku do mężczyzn wynika bezpośrednio z Koranu, dla przykładu: „Mężczyźni stoją nad kobietami ze względu na to, że Bóg dał wyższość jednym nad drugimi, i ze względu na to, że oni rozdają ze swojego majątku. Przeto cnotliwe kobiety są pokorne i zachowują w skrytości to, co zachował Bóg. I napominajcie te, których nieposłuszeństwa się boicie, pozostawiajcie je w łóżach i bijcie je! A jeśli są wam posłuszne, to starajcie się nie stosować do nich przymusu [...]”, *Koran*, z arabskiego przełożył i komentarzem opatrzył J. Bielawski, Warszawa 1986, IV: 34; nierówność w prawie pomiędzy płciami odnosi się między innymi do kwestii dziedziczenia: „I daję wam Bóg przykazanie co do waszych dzieci: synowi przypada udział podobny do udziału dwóch córek. A jeśli będzie córek więcej niż dwie, to pozostanie im dwie trzecie z tego majątku; a jeśli będzie tylko jedna, to dla niej będzie połowa. Jeśli zmarły ma syna, to każdemu z dwojga rodziców zmarłego przypadnie jedna szósta z pozostawionego majątku. A jeśli nie ma syna i dziedziczą po nim rodzice, to jego matce przypada jedna trzecia; a jeśli on ma braci, to jego matce przypadnie jedna szósta — po oddaniu legatu, jaki zalecił w testamencie, lub długu. Albowiem nie wiecie, czy rodzice wasi, czy synowie są dla was bardziej pożyteczni [...]”, *Koran*..., IV: 11.

okresie). Wśród odnotowanych spraw aż 1249, czyli 30,1% związanych było z przemocą fizyczną, 262 (6,2%) sprawy to przypadki związane z różnorodną przemocą seksualną, 976 (23,5%) związanych z przemocą werbalną/psychiczną, 862 (20,8%) z przemocą ekonomiczną i wreszcie 805 (19,4%) przypadków dotyczyło innych form przemocy¹⁸. Co istotne, na podstawie zebranych informacji ustalono, że zdecydowana większość przypadków przemocy wobec kobiet popełniana jest przez najbliższych krewnych, przy czym najczęściej oprawcami są mężowie (aż w 2876 sprawach na 4154 odnotowane)¹⁹.

Analizując występujące w Afganistanie praktyki naruszające prawa i godność kobiet, niewątpliwie uwagę należy poświęcić tzw. *baad* i *baadal*. Pierwsza z nich, *baad*, polega na oddaniu kobiety przez jej rodzinę innej rodzinie w ramach rekompensaty za wyrządzoną wcześniej tejże rodzinie krzywdę przez krewnego przekazywanej kobiety. W ramach *baad* kara przeniesiona zostaje *de facto* na niewinną kobietę w celu przywrócenia honoru poszkodowanej rodzinie, a praktyka ta stosowana jest zarówno przy najcięższych przestępstwach, w tym morderstwach, jak i przy przestępstwach „moralnych” — cudzołóstwo czy ucieczka kobiety²⁰ (np. od przymusowego małżeństwa). Wskazuje się przy tym na bardzo wątpliwą skuteczność metody, niejednokrotnie bowiem pomiędzy stronami konfliktu (rodzinami) nadal panują napięte bądź wręcz wrogie relacje. Niemniej jednak przypadki *baad* odnotowywane są na terenie całego kraju (pomimo że wielu Afgańczyków wyraża wobec nich sprzeciw), przy czym w prowincjach centralnych najczęściej mają one miejsce w strefach konfliktowych, w których brak autorytetu i legitymacji władzy rządowej²¹. Praktyka *baad* niewątpliwie narusza podstawowe prawa człowieka przysługujące na mocy regulacji międzynarodowych i może zostać uznana za formę wyzysku i niewolnictwa. Ponadto zakaz *baad* uregulowany jest w dokumentach afgańskich. Praktyka ta została zdefiniowana w art. 3 Ustawy o eliminacji przemocy wobec kobiet jako „wydanie kobiety za męża stanowiące »zapłatę ceny w krwi« lub w celu osiągnięcia pokoju lub ugody pomiędzy rodzinami w związku z popełnionym morderstwem, przemocą seksualną lub innymi

¹⁸ Zob. Raport AIHRC, M. Hussain Sarmand, L. Sultani, *Violence against women in Afghanistan. (The first six months of the year — 1392)*, s. 11–26; http://www.aihrc.org.af/home/research_report/2091 (dostęp: październik 2014).

¹⁹ W dalszej kolejności: ojcowie (306 przypadków), matki (27), narzeczeni (94), bracia (71), bracia mężów (128), siostry mężów (60), synowie (53), wujkowie ze strony ojca (29), wujkowie ze strony matki (7), siostry (19), funkcjonariusze policji (8), przybrane matki (8) oraz inni (195); por. Raport AIHRC, M. Hussain Sarmand, L. Sultani, *Violence against...*, s. 25.

²⁰ Problematyka związana z ucieczkami kobiet ‘*running away*’ zostanie podjęta w dalszej części pracy.

²¹ Zob. *Harmful Traditional Practices and Implementation of the Law on Elimination of Violence against Women in Afghanistan*, Human Rights, United Nations Assistance Mission in Afghanistan Kabul, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights Geneva, Kabul, 9 grudnia 2010 r., s. 11.

okolicznościami wynikłymi z nieprzyzwoitych zwyczajów i tradycji”²². Artykuł 25 tej samej ustawy stanowi: „1. Kto oddaje lub przyjmuje kobietę w stosunek małżeństwa na podstawie *baad*, ten, w zależności od okoliczności, zostanie skazany na długoterminową karę pozbawienia wolności, nieprzekraczającą okresu 10 lat. 2. W przypadkach wskazanych w ustępie pierwszym osoby zaangażowane (świadkowie, adwokaci, mediatorzy oraz osoby udzielające małżeństwa) podlegają, w zależności od okoliczności, średnioterminowej karze pozbawienia wolności, a związek małżeński zostanie uznany za nieważny na podstawie wniosku złożonego przez poszkodowanego”²³. Zakaz *baad* uregulowany został także w artykule 517 Kodeksu karnego Afganistanu z 1976 r., który stanowi: „1. Kto oddaje w związek małżeński wdowę lub dziewczynę w wieku co najmniej 18 lat wbrew jej woli podlega, w zależności od okoliczności, karze krótkoterminowego pozbawienia wolności. 2. Jeżeli przestępstwo określone w powyższym ustępie popełnione jest w ramach praktyki ‘*baad dadan*’ (jako rekompensata za wykroczenie), sprawca podlega karze średnioterminowego pozbawienia wolności, nieprzekraczającej dwóch lat”²⁴. Na mocy EAW kara za *baad* została więc zaostrzona. Pomimo to przypadki *baad* są nieustannie odnotowywane, a kobiety/dziewczyna, padające ich ofiarą nie uzyskują odpowiedniego zadośćuczynienia — sprawcy w większości przypadków unikają poniesienia odpowiedzialności. Co więcej, kobiety oddawane w ramach *baad* bardzo często traktowane są przez rodzinę, do której trafiają, jak niewolnice, nagminnie stosowana jest wobec nich przemoc. Ilustracją problemu może być przypadek Wajmy J., która w wieku piętnastu lat została oddana w ramach *baad* starszemu o dwadzieścia lat kuzynowi, po tym jak brat dziewczyny uciekł z jego żoną. Aby uniknąć małżeństwa, Wajma uciekła do wujka, który z kolei zaaranżował dla niej małżeństwo ze swoim synem. Po siedmiu latach ojciec odnalazł Wajmę i wydał ją wraz z mężem w ręce policji, w rezultacie kobietę i jej partnera skazano na sześć lat pozbawienia wolności. W więzieniu Wajma urodziła dziecko, które przebywa wraz z nią²⁵. Regulacje *baad* niejednokrotnie okazują się więc nieskuteczne, a ofiary praktyki dotyka zjawisko wtórnej wiktymizacji. Jednocześnie, zgodnie z badaniami ONZ, w Afganistanie obserwowany jest wzrost świadomości faktu, iż *baad* jest praktyką zakazaną, a także świadomości istnienia regulacji w EAW w tym zakresie. Ponadto członkowie lokalnej *shury* (rady) wyrazili opinię, iż *baad* nie jest już akceptowany jako tradycyjna praktyka, co może być pozytywnym aspektem²⁶.

²² Art. 3 Ustawy o eliminacji przemocy wobec kobiet z dnia 1 września 2009 r., Issue No 989.

²³ Art. 25 Ustawy o eliminacji...

²⁴ Art. 517 Kodeksu karnego Afganistanu z dnia 7 października 1976 r., Issue No. 13, Serial No. 347.

²⁵ Zob. Human Rights Watch, wywiad z Wajmą J., 1 listopada 2012 r., [w:] *‘I Had to Run Away’...*, s. 55–56.

²⁶ Zob. *Harmful Traditional Practices...*, s. 14–15.

Drugą praktyką godzącą w prawa Afganek jest tzw. *baadal*²⁷. Polega ona na dokonywanej między dwiema rodzinami wymianie dziewcząt w celu zawarcia przez nie małżeństwa z męskim członkiem rodziny przeciwnej. W ten sposób bardzo często biedniejsze rodziny unikają zapłaty tradycyjnego *mahru* niezbędnego do zawarcia małżeństwa — zamiast określonej sumy pieniędzy czy darów następuje wymiana kobiet, których status zostaje w ten sposób skrajnie uprzedmiotowiony. Należy wskazać, że mimo iż praktyka *baadal* odnotowywana jest na terenie całego Afganistanu, to w zdecydowanej większości odnosi się ona do rodzin ubogich. Kontrowersyjny charakter *baadal* potęguje także fakt, iż umowy zawierane pomiędzy rodzinami bardzo często dotyczą dziewcząt małoletnich²⁸. Oczywiście jest, że kobiety/dziewczęta wydawane są za mąż w ramach *baadal* wbrew własnej woli, co sprawia, że praktyka ta wiąże się bezpośrednio z problemem małżeństw przymusowych i właśnie jako ten typ przestępstwa jest kwalifikowana w ramach regulacji EWAU i Kodeksu karnego Afganistanu — w żadnym akcie nie dokonano bowiem odrębnej penalizacji *baadal*. W związku z tym przestępstwo *baadal* podlega art. 26 EWAU, który brzmi: „Kto zaręcza się bądź wstępuje w związek małżeński z kobietą, która osiągnęła wiek uprawniający ją do zawarcia małżeństwa, bez jej zgody, w zależności od sytuacji podlega karze średnioterminowego pozbawienia wolności, nieprzekraczającego okresu dwóch lat, a małżeństwo lub zaręczyny podlegają unieważnieniu zgodnie z przepisami prawa”²⁹. Z kolei w Kodeksie karnym Afganistanu kwestia *baadal* podlega temu samemu przepisowi co *baad* (przycaczony ustęp pierwszy art. 517 regulujący kwestię małżeństw przymusowych)³⁰, zagrożona jest więc karą krótkoterminowego pozbawienia wolności, czyli zgodnie z art. 102 ust. 2. Kodeksu karnego „nie krótszą niż dwadzieścia cztery godziny i nieprzekraczającą jednego roku”³¹. Wskazuje się, że głównym zagrożeniem, jakie niesie *baadal* (poza naruszeniem fundamentalnego prawa do dobrowolnego wstąpienia w związek małżeński), jest ryzyko

²⁷ W latach 2005–2006 Ministerstwo Spraw Kobiet w Afganistanie odnotowało 10 przypadków dotyczących wymiany dziewcząt, co stanowiło 0,5% wszystkich odnotowanych spraw z zakresu przemyco wobec kobiet, z kolei w 2006 r. w Afgańskiej Niezależnej Komisji Praw Człowieka zarejestrowanych zostało 41 przypadków wymiany dziewcząt, co stanowiło 3,4% wszystkich zgłoszonych przypadków przemyco wobec kobiet. Nie można niestety jednoznacznie stwierdzić, czy stosunkowo niewielka liczba zarejestrowanych przypadków *baadal* oddaje rzeczywistą skalę problemu, czy świadczy raczej o braku świadomości ofiar tej praktyki o możliwości uzyskania przez nie pomocy bądź ich lęku przed negatywnymi konsekwencjami (ze strony rodziny, społeczeństwa, czy nawet systemu sprawiedliwości), jakie mogą je spotkać, jeśli zdecydują się one na zgłoszenie przestępstwa; zob. *Women and Men in Afghanistan. Baseline Statistics on Gender*, Ministry of Women's Affairs, United Nations Development Found for Women, 2008 r., s. 12; <http://www.refworld.org/publisher/UNIFEM,,AFG,4a7959272,0.html> (dostęp: wrzesień 2014).

²⁸ Por. *'I Had to Run Away'...*, s. 33; por. *Harmful Traditional Practices...*, s. 16.

²⁹ Art. 26 Ustawy o eliminacji...

³⁰ Por. art. 517 ust. 1 Kodeksu karnego Afganistanu...

³¹ Art. 102 ust. 2 Kodeksu karnego Afganistanu...

stosowania przemocy wobec oddawanych kobiet. W odniesieniu do tej kwestii zaobserwowano zależność: w przypadku gdy jedna z kobiet będąca ofiarą *baadal* doświadcza przemocy, to automatycznie wzrasta prawdopodobieństwo, iż przeciwna rodzina zastosuje w odwecie taką samą praktykę wobec drugiej kobiety. Analogiczne zależności odnotowane zostały w przypadku rozwodów³². Co więcej, zaobserwowano, iż ofiary *baadal* w wyniku poczucia bezradności i niedostrzegania innych sposobów na uzyskanie pomocy często podejmują się ucieczki z domu nowej rodziny, w efekcie czego w przypadku ewentualnego schwywania niejednokrotnie zostają oskarżone o *zina* bądź o samą ‘ucieczkę’, doświadczając tym samym zjawiska wtórnej wiktymizacji. Jednym z wielu przykładów obrazujących problem może tu być historia Parwany S. wydanej za mąż w ramach *baadal* w wieku 16 lat, która po tym, jak mąż oraz teściowa zaczęli stosować wobec niej przemoc, zdecydowała się na ucieczkę, a po schwyтaniu została skazana na 6 lat pozbawienia wolności³³.

Oprócz *baad* i *baadal* istotną kwestią problematyczną są wspomniane już, szeroko rozumiane małżeństwa przymusowe. Mimo iż zakazane są one zarówno na mocy Kodeksu karnego³⁴, jak i EVAW³⁵, stanowią jeden z priorytetowych aspektów z zakresu naruszania praw kobiet, wymagających interwencji. Według raportów sporządzonych przez UNIFEM, pomiędzy 2005 a 2006 r. Ministerstwo Spraw Kobiet zarejestrowało 769 przypadków małżeństw przymusowych, co stanowiło 36,1% ogółu spraw, w 2006 r. natomiast AIHRC odnotowała 213 przypadków małżeństw przymusowych (17,8% ogółu zarejestrowanych spraw dotyczących przemocy wobec kobiet)³⁶, natomiast w 2008 r. 16% z 1011 spraw z zakresu przemocy wobec kobiet zarejestrowanych pomiędzy majem 2006 a październikiem 2007 r. dotyczyło małżeństw przymusowych³⁷. Jak wskazuje raport ONZ, według danych zebranych przez UNIFEM w 2008 r., od 70 do 80% wszystkich małżeństw zawieranych w Afganistanie to małżeństwa wymuszone³⁸. Zwraca się przy tym uwagę, iż problem ten dotyka także mężczyzn/chłopców, jednak nie w tak zaawansowanym stopniu jak kobiet (rzadziej padają oni ofiarą

³² Por. *Harmful Traditional Practices...*, s. 16.

³³ Zob. *I Had to Run Away...*, s. 52.

³⁴ Regulacja zawarta w przytaczanym wcześniej art. 517 ust. 2 Kodeksu karnego...

³⁵ Kwestia małżeństw przymusowych uregulowana została bezpośrednio w przytaczanym art. 26 EVAW. Art. 24 z kolei stanowi: „kto sprzedaje kobietę do celów małżeństwa, lub kupuje kobietę bądź też pośredniczy w tym procesie, podlega, w zależności od okoliczności, karze długoterminowego pozbawienia wolności, nie przekraczającej okresu 10 lat” (art. 24 Ustawy o eliminacji...). Kwestię małżeństwa reguluje także art. 27 EVAW — „Kto zabrania kobiecie zawarcia małżeństwa lub pozbawia jej prawa wyboru małżonka, podlega, w zależności od okoliczności, karze krótkoterminowego pozbawienia wolności” (art. 27 Ustawy o eliminacji...).

³⁶ Zob. *Women and Men in Afghanistan...*, s. 12.

³⁷ Zob. *Violence Against Women Primary Database*, <http://www.refworld.org/publisher,UNIFEM,,AFG,4c2af52a2,0.html> (dostęp: wrzesień 2014).

³⁸ Por. *Harmful Traditional Practices...*, s. 6.

nielegalnej odsprzedaży lub wymiany, a jednocześnie mogą skuteczniej przeciwstawiać się woli rodziców). Mężczyźni mogą również łatwiej uzyskać rozwód³⁹, a także, zgodnie z islamem, wstąpić w związek małżeński równolegle z kilkoma⁴⁰ kobietami. Należy zwrócić uwagę, iż problematyka małżeństw przymusowych niewątpliwie ma swoje podłoże w tradycji, w ramach której aranżowanie małżeństwa i wybór partnerów są kwestią całej rodziny, a nie osób bezpośrednio wstępujących w związek. Szeroka skala problemu z pewnością wymaga podjęcia przez władze Afganistanu zintensyfikowanych akcji prewencyjnych, a priorytetem w dążeniu do ograniczenia zjawiska wydaje się kwestia zmiany jego społecznej percepcji, stanowiąca niezwykle trudną barierę do pokonania.

Omówione praktyki *baad*, *baadal* oraz małżeństwa przymusowe poza tym, że same stanowią naruszenie podstawowych praw kobiet, bardzo często są czynnikiem niosącym dalsze, negatywne konsekwencje. Kobiety, które ich doświadczają, a także ofiary innych form zakrojonej na szeroką skalę przemocy, nie widząc innej drogi ratunku i szansy na otrzymanie pomocy od najbliższych, niejednokrotnie decydują się bowiem na ucieczkę lub w skrajnych przypadkach na samobójstwo, dokonywane często poprzez samopodpalenie⁴¹. Zarówno ucieczka, jak i przypadki samopodpalenia należą do czołowych problemów z zakresu praw człowieka wymagających interwencji. Jak wynika z badań przeprowadzonych przez ONZ, najczęstszą przyczyną samopodpalenia jest depresja spowodowana trudną sytuacją życiową. Corocznie odnotowuje się wśród kobiet afgańskich około 2400 przypadków tego aktu. Jednocześnie ustalono, że jak dotąd (stan na 2010 r.) władze zbadały niewiele przypadków samospaleń, wywołanych czynnikiem rodzinnym. Wskazuje się, że nikła liczba wszczynanych dochodzeń, któ-

³⁹ Mężczyznom w islamie przysługuje prawo do arbitralnego rozwodu *talaq* — uzyskują go poprzez jednokrotne bądź trzykrotne wypowiedzenie określonej formuły typu „rozwodzę się z Tobą”. Uzyskanie rozwodu przez kobietę uwarunkowane jest natomiast od spełnienia określonych przesłanek, co w znacznym stopniu utrudnia realizację uprawnienia przez kobiety; zob. J.J.A.Nasir, *The Status of Women under Islamic Law and Modern Islamic Legislation*, Boston 2009, s.117–158.

⁴⁰ Zgodnie z Koranem muzułmanin może mieć równocześnie cztery żony (kobiecie natomiast wolno być żoną wyłącznie jednego mężczyzny). „A jeśli się obawiacie, iż nie będziecie sprawiedliwi względem sierot... Żeńcie się zatem z kobietami, które są dla was przyjemne — z dwoma, trzema lub czterema. Lecz jeśli się obawiacie, że nie będziecie sprawiedliwi, to żeńcie się tylko z jedną albo z tymi, którymi zawładnęły wasze prawice. To jest dla was odpowiedniejsze, abyście nie postępowali niesprawiedliwie”. *Koran...*, IV: 3.

⁴¹ Na problem samopodpalenia zwrócono uwagę przy tworzeniu Ustawy o eliminacji przemocy wobec kobiet, regulując tę kwestię w art. 21: „Jeżeli w wyniku przemocy kobieta popełnia samopodpalenie, samobójstwo lub użyje w stosunku do siebie substancji chemicznych lub innych substancji trujących, sprawca przemocy podlega karze średnioterminowego pozbawienia wolności, jeśli skutkiem przemocy jest uszkodzenie ciała lub niepełnosprawność ofiary, albo karze długoterminowego pozbawienia wolności nieprzekraczającego 10 lat w przypadku śmierci ofiary”; zob. *ibidem*, s. 36; *Suicide rate soars amongst Afghan women*, Xinhua, 31 July 2010; http://news.xinhuanet.com/english2010/world/2010-07/31/c_13424261.htm (dostęp: wrzesień 2014).

rych przedmiotem są tego typu przypadki, spowodowana jest brakiem dowodów oraz oporem ze strony władz przed badaniem tego rodzaju spraw⁴². W raporcie UNAMA z 2013 r. wskazano z kolei, iż policja odnotowała wzrost zgłoszeń aktów samopodpalenia, co może świadczyć bądź o realnym wzroście problemu, bądź o wzroście świadomości społecznej w zakresie penalizacji tego czynu⁴³.

Następną kwestią problematyczną jest wspomniane zjawisko ucieczki, na którą bardzo często decydują się ofiary przemocy domowej (w tym seksualnej), małżeństw przymusowych czy praktyk *baad*, *baadal* i innych. Nie widząc szans na poprawę swojej sytuacji bądź uzyskanie pomocy od bliskich, poszukują one schronienia w specjalnych ośrodkach, u dalszych krewnych bądź u nieznanym. Kontrowersyjny okazuje się sposób postrzegania tej praktyki przez społeczność i władze afgańskie. W przypadku bowiem ewentualnego schwywania kobiety, która „dopuszczała” się ucieczki zamiast udzielenia pomocy, bardzo często karze się ją za tzw. przestępstwa moralne⁴⁴, czyli za usiłowanie/popełnienie *zina*⁴⁵, bądź za samą ucieczkę (pomimo iż oficjalnie nie

⁴² Art. 21 Ustawy o eliminacji...

⁴³ Por. *A Way To Go: An Update on Implementation of the Law on Elimination of Violence against Women in Afghanistan*, United Nations Assistance Mission in Afghanistan, United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights, Kabul, grudzień 2013 r., s. 21, <http://mowa.gov.af/en/page/6686> (dostęp: sierpień 2014).

⁴⁴ Human Rights Watch szacuje, że około 95% dziewcząt i około 50% kobiet odbywających karę pozbawienia wolności skazano za „przestępstwa moralne” (statystyki sporządzone przez afgańskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych wskazują na wzrost liczby kobiet odbywających karę pozbawienia wolności za „zbrodnie moralne” z 400 w październiku 2011 do 600 w maju 2013 r.). Zob. *A Way To Go...*, s. 23.

⁴⁵ *Zina* — pojęcie stosowane w Koranie na określenie zabronionych seksualnych relacji pozamałżeńskich. Zgodnie z werselem II: 24: „Cudzołożnicy i cudzołożnikowi wymierzcie po sto batów każdemu dla nich obojga! W imię religii Boga, jeśli wierzycie w Boga i w Dzień Ostateczny, niech nie powstrzyma was żadna względem nich pobłażliwość. O niech pewna grupa wiernych będzie obecna przy ich karze”. *Koran...* Jeśli cudzołożstwo popełnione zostało przez osobę zamężną, zgodnie z sunną, po otrzymaniu 100 batów sprawcom wymierzona powinna zostać kara śmierci przez ukamienowanie.

Praktyka aresztowania i sądenia kobiet w związku z oskarżaniem ich o popełnienie *Zina* odbywa się w Afganistanie w oparciu o łącznie interpretowane artykuły 29 i 427 Kodeksu karnego Afganistanu. Art. 427 pkt 1 stanowi bowiem: „kto popełnia cudzołożstwo lub pederastię, podlega karze długoterminowego pozbawienia wolności”. Z kolei art. 29 pkt 1 stanowi: „usiłowanie popełnienia przestępstwa następuje wtedy, gdy usiłujący działa w zamiarze popełnienia zbrodni lub występku, lecz popełnienie nie następuje z przyczyn niezależnych od usiłującego”. Przytoczone artykuły stanowią podstawę do oskarżania kobiet przez władze o zamiar popełnienia przestępstwa, jakim jest *Zina*. Sama regulacja *Zina* zawarta została natomiast we wspomnianym art. 427 oraz w art. 426, jednak żaden z nich nie ma jasno sprecyzowanych przesłanek, na podstawie których można by w sposób w pełni obiektywny orzec, czy rzeczywiście doszło do popełnienia *zina*. Wskazać przy tym należy, iż UNAMA zaobserwowało tendencję do wnoszenia oskarżeń przeciwko kobietom o usiłowanie popełnienia *zina* na podstawie subiektywnych opinii bądź poszlak, przykładowo w związku z przebywaniem przez kobietę w miejscu publicznym bez opiekuna *mahram*.

jest ona czynem spenalizowanym)⁴⁶. Wskazać należy, iż w sierpniu 2010 r. Sąd Najwyższy wydał Zatwierdzenie Nr 527 w celu ustalenia wytycznych dla Urzędu Prokuratora Generalnego co do postępowania w zakresie spraw, których przedmiotem jest ucieczka. Zgodnie z Zatwierdzeniem sądy powinny każdorazowo ocenić: czy kobieta/dziewczyna, która opuściła dom, była stanu wolnego czy też mężatką; jakie były przyczyny i motywy jej ucieczki oraz do jakiego miejsca skierowała się po opuszczeniu domu (czy był to dom osoby krewnej czy obcej). Jednocześnie Sąd stwierdził w dokumencie, iż w przypadku kiedy kobieta/dziewczyna kieruje się do domu osoby obcej, naraża się na popełnienie cudzołóstwa bądź przestępstw powiązanych z cudzołóstwem, naruszając tym samym zasady szariatu, w związku z czym powinna za swój czyn podlegać karze jako ‘usiłowanie popełnienia *zina*’. Tym samym przytoczone Zatwierdzenie Sądu należy raczej uznać za wskazanie traktowania kobiety jako potencjalnej przestępczyni niż jako uznanie jej prawa do opuszczenia domu bez opiekuna — *mah-ram*⁴⁷. W celu wzmocnienia wspomnianych zaleceń Sądu Najwyższego wydane zostały inne instrukcje w zakresie postępowania w przypadku ucieczki, wśród których znalazły się między innymi instrukcje Urzędu Prokuratora Generalnego nr 92/202 z dnia 11 kwietnia 2012 r., zgodnie z którymi jednostki utworzone na mocy ERAW powinny wydać wszystkim prokuratorom polecenie nieoskarżania kobiet o ucieczkę lub usiłowanie *zina*, jako że oba te czyny nie są aktualnie spenalizowane. Z kolei w grudniu 2012 r. Sąd Najwyższy wysłał list Nr 820/347 skierowany do Biura Prokuratora Generalnego, stwierdzając w nim, że ucieczka kobiety dokonana na skutek doznawanej przez nią przemocy domowej w celu poszukiwania pomocy od wyspecjalizowanych instytucji, organizacji bądź osób krewnych nie jest przestępstwem i nie powinna być ścigana, a sądy i prokuratorzy nie powinni w takich przypadkach posługiwać się sformułowaniem ‘ucieczka’ w aktach sądowych. Jednocześnie jednak w liście wskazano, że ucieczka kobiety spowodowana jakąkolwiek inną przyczyną, aniżeli doświadczenie

Praktyki oskarżania kobiet i dziewcząt o usiłowanie popełnienia *zina* oraz bezprawnego pozbawiania wolności oskarżonych zostały w 2012 r. potępione przez ministra sprawiedliwości, ministra spraw kobiet oraz wiceministra spraw wewnętrznych; por. *Koran...*, II: 24; Sahih Muslim, hadis 4192 z księgi 17, http://www.searchtruth.com/book_display.php?book=017&translator=2&start=0&number=4191#4191 (dostęp: styczeń 2015); zob. art. 29, 426, 427 Kodeksu karnego Afganistanu z dnia 7 października 1976 roku, Issue No. 13, Serial No. 347; *A Way To Go...*, s. 23.

⁴⁶ <http://www.hrw.org/news/2014/06/10/dispatches-afghanistan-s-runaway-injustice> (dostęp: październik 2014).

⁴⁷ Lukę stanowi także brak nakazu przeprowadzenia dochodzenia wobec potencjalnego sprawcy przemocy w stosunku do kobiety, co *de facto* skutkuje tym, że jeśli dana kobieta nie jest w stanie samodzielnie udowodnić, iż opuszczenie przez nią domu nastąpiło na skutek doświadczonej przemocy i że skierowała się ona do odpowiedniej placówki w celu uzyskania pomocy, fakt „ucieczki” staje się przesłanką do oskarżenia ją o usiłowanie popełnienia przestępstwa *zina*; zob. *A Way To Go...*, s. 23.

przemocy, powinna być traktowana odmiennie oraz ścigana. Kluczowym problemem jest więc niezmiennie postrzeganie uciekających kobiet/dziewcząt jako potencjalnych przestępczyń i tendencja karania ich⁴⁸. UNAMA podkreśla, że praktyka ta jest sprzeczna z regulacjami międzynarodowymi dotyczącymi praw człowieka — szeroka interpretacja przestępstwa *zina*, wraz z możliwością oskarżania o sam zamiar popełnienia czynu, stosowana jest nieprzerwanie przez organy sądowe i stanowi dyskryminację kobiet oraz narusza ich podstawowe prawo do swobodnego przemieszczania się, co z kolei stanowi barierę dla realizacji i korzystania przez nie z innych praw podstawowych⁴⁹. Jednocześnie niewystarczające okazują się dotychczasowe interwencje władz w zakresie ograniczenia takiej praktyki. Niezbędne jest więc według mnie precyzyjne uregulowanie kwestii, dzięki któremu oficjalnie wyłączona zostałaby karalność wszelkich przypadków opuszczenia domu przez kobiety.

Ze zjawiskiem ucieczki związany jest ponadto problem „zbrodni honorowych”⁵⁰. Niejednokrotnie bowiem, jeśli schwytała kobieta nie zostanie ukarana na drodze sądowej, „sprawiedliwość” wymierzona zostaje przez członków rodziny lub społeczności postrzegających czyn kobiety jako zniewagę. Na podstawie badań przeprowadzonych przez AIHRC zabójstwa kobiet pod pretekstem obrony honoru rodziny są aktualnie najpoważniejszą formą przemocy fizycznej wobec kobiet skutkującą ich śmiercią — pomiędzy marcem 2011 a marcem 2014 r. odnotowano 243 udokumentowane przypadki zabójstw „honorowych”⁵¹. Wskazuje się zarazem, że przyczyną ponad 50% przypadków tego typu zabójstw były seksualne relacje pozamałżeńskie, czyli *zina*, a co bardziej wstrząsające — do 3,8% odnotowanych przypadków doszło w rezultacie wcześniejszej napaści seksualnej doznanej przez kobietę. Czasami zabójstwem „honorowym” skutkuje nawet nie bezpośrednie dokonanie *zina* czy doznanie napaści seksualnej, lecz samo podejrzenie zajścia takiego zdarzenia. 15,4% zarejestrowanych przypadków zbrodni nastąpiło z kolei w efekcie ucieczki kobiety z domu rodzinnego, 3,8% z powodu niezaakceptowania przez kobietę przymusowego małżeństwa, a 1,9% to wynik wyrażenia woli poślubienia wybranej przez kobietę osoby innej niż wytypowana przez rodzinę. Sprawcami zbrodni są najczęściej mężowie bądź

⁴⁸ Zgodnie z danymi zebranymi przez UNAMA pomimo istniejących uregulowań i instrukcji w trzech dużych prowincjach — Herat, Kabul i Balkh — pomiędzy marcem 2012 a marcem 2013 r. Sąd Najwyższy odnotował 283 wyroki skazujące za *zina* i 71 za ucieczkę/usiłowanie *zina* — w większości skazane były kobiety. W prowincji Takhar z kolei odnotowano 48 przypadków skazania kobiet/młodych dziewcząt za te same „przestępstwa”; zob. *A Way To Go...*, s. 23–24.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 23.

⁵⁰ Szerzej na temat problematyki „zbrodni honorowych” i ich charakterystyki zob. K. Sadowa, „Zbrodnie honorowe” problemem współczesnej Europy? *Zarys tematyki*, [w:] *Prawo życia i śmierci*, Wrocławskie Studia Erazmiańskie VIII, Wrocław 2013, http://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/54584/11_Katarzyna_Sadowa.pdf (dostęp: październik 2014).

⁵¹ Szerzej zob. Raport AIHRC, M. Hussain Sarmand, L. Sultani, *Violence against...*, s. 14.

inni członkowie rodziny. Co istotne i niezwykle niepokojące, aż 14,6% zbrodni „honorowych” popełnionych zostało przez funkcjonariuszy policji. Jednocześnie wskazuje się na wiele przyczyn niezmiennie wysokiej liczby przestępstw popełnianych w imię honoru, wśród których wymienić można brak jasnej definicji czynu, a co za tym idzie, istnienie luki prawnej przejawiającej się w braku penalizacji przestępstwa⁵². Wśród przyczyn pozaprawnych najistotniejszą rolę odgrywają natomiast zwyczaje i tradycje oraz normy kulturowe i socjalne instytucjonalizujące przemoc, w szczególności wobec kobiet⁵³. Sądzę, że w celu ograniczenia występowania zjawiska zbrodni „honorowych” niezbędna jest odpowiednia edukacja i podjęcie oddolnych inicjatyw społecznych mających na celu próbę zmiany postrzegania zachowania jako usprawiedliwionego, niezbędna jest także penalizacja czynu.

Poza omówionymi przestępstwami, popełnianymi przeciwko kobietom, kwestiami problematycznymi z zakresu prawnej pozycji Afganek są także między innymi: brak odpowiedniego dostępu do wymiaru sprawiedliwości oraz instytucji pomocowych (skutkuje to pozostawaniem wielu przypadków naruszeń praw kobiet poza wymiarem sprawiedliwości — przykładowo w prowincji Paktija, zgodnie z danymi zebranymi przez AIHRC, około 80% wszystkich spraw nie zostało w ogóle zgłoszonych do jednostek Afgańskiej Policji Narodowej lub organów sądowych)⁵⁴; to, że w wielu prowincjach wciąż dominującą rolę

⁵² Należy podkreślić, iż przypadki „zbrodni honorowych” rozpatrywane są na podstawie art. 398 Kodeksu karnego, który stanowi: „kto, będąc świadkiem popełnienia przez małżonka bądź innego bliskiego krewnego cudzołóstwa lub leżenia z inną osobą w jednym łóżku, dokona natychmiast zabójstwa lub zranienia jednej lub obydwu tych osób w celu obrony swojego honoru, nie podlega karze za zabójstwo lub zranienie, lecz podlega karze pozbawienia na okres nieprzekraczający dwóch lat (tzw. kara ‘tazeeri’, co skutkuje ponoszeniem przez sprawców kary w niezwykle łagodnym wymiarze, o ile do ukarania w ogóle dochodzi” (art. 398 Kodeksu karnego Afganistanu...); por. Raport AIHRC *National Inquiry on Rape and Honor killing in Afghanistan Report Summary*, czerwiec 2010; http://www.aihrc.org.af/home/research_report/1571 (dostęp: grudzień 2014).

⁵³ Zob. Raport AIHRC, *National Inquiry on Rape and Honor killing in Afghanistan Report Summary*, 9 czerwca 2013 r.; *Prawo życia i śmierci*, http://www.aihrc.org.af/home/research_report/1571 (dostęp: październik 2014).

⁵⁴ W raporcie z 2012 roku UNAMA wskazano, iż ofiary przemocy w większości przypadków rezygnują ze zgłoszenia przestępstwa odpowiednim organom ze względu na ograniczenia kulturowe oraz normy społeczne, zwyczajowe i religijne spychające kobiety do pozycji subordynacji, a to z obawy przed stygmatyzacją, wykluczeniem bądź nawet z poczucia zagrożenia życia. Wśród przyczyn wpływających na nikłą skłonność do rejestracji przypadków naruszania praw kobiet wymienia się również: brak zaufania do jednostek Afgańskiej Policji Narodowej, prokuratorów oraz do Departamentu Spraw Kobiet; brak schronisk; brak cywilnych organizacji społecznych i organizacji praw kobiet lub/i jednostek AIHRC na wielu obszarach Afganistanu; niedostateczną wiedzę z zakresu legalnych możliwości uzyskania ochrony (brak znajomości EVAW) oraz wsparcia dla kobiet doświadczających przemocy; zob. *Still a Long Way to Go. Implementation of the Law of Elimination of Violence against Women in Afghanistan*, United Nations Assistance Mission in Afghanistan, Kabul, grudzień 2012, s. 25–26.

odgrywają normy prawa zwyczajowego oraz mechanizmy oparte na tradycji, będące często w opozycji do norm legalnych, co wyklucza efektywne funkcjonowanie obowiązujących regulacji⁵⁵; niski odsetek kobiet pracujących w policji⁵⁶. Ponadto w raporcie Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka w sprawie sytuacji praw człowieka w Afganistanie i osiągnięć pomocy technicznej w dziedzinie praw człowieka w 2013 r.⁵⁷ zakwestionowana została skuteczność obowiązującej od 2009 r. EVAW, gdyż pomimo rzeczywistego wzrostu rejestrowanych na mocy ustawy spraw, liczba podjętych śledztw oraz wyroków skazujących wciąż pozostaje niska, a większość zgłaszanych przypadków naruszenia praw kobiet rozstrzygana jest w drodze mediacji. Szczególnie niepokojąca jest poza tym obserwowana w ostatnich latach tendencja ograniczania zagwarantowanych wcześniej kobietom praw, czego przykładem może być: redukcja reprezentacji żeńskiej w radach prowincji z 25% do 20%, zatwierdzona przez parlament w sierpniu 2013 r.⁵⁸; przedłożenie 18 maja 2013 r. parlamentowi przez Komisję Parlamentarną ds. Kobiet, Społeczeństwa Cywilnego i Praw Człowieka ustawy EVAW w celu uzyskania parlamentarnego poparcia (czemu towarzyszyły gorące debaty, gdyż część przedstawicieli parlamentu stwierdziła, że regulacje zawarte w ustawie są sprzeczne z założeniami islamu; w wyniku nagłośnienia sprawy w mediach pojawiły się liczne głosy wskazujące, iż w tej sytuacji ponowne głosowanie nad EVAW może skutkować znacznym osłabieniem bądź wręcz całkowitym odrzuceniem ustawy); czy w końcu przyjęcie przez Wołesi Jirga w czerwcu 2013 r., a następnie przez Meshrano Jirga projektu nowelizacji Kodeksu postępowania karnego zakazującej świadkom składania zeznań przeciwko ich krewnym we wszystkich sprawach karnych, co niewątpliwie skutkowałoby całkowitym pozbawieniem kobiet padających ofiarą przemocy domowej szans dochodzenia sprawiedliwości — na skutek presji międzynarodowej zmiana ta została odrzucona w lutym 2014 r. przez prezydenta H. Karzaja⁵⁹. Ponadto w przedstawionym

⁵⁵ UNAMA zaobserwowała, że w wielu wypadkach naruszeń praw kobiet same instytucje, takie jak: Afgańska Policja Narodowa, AIHRC, Departament Spraw Kobiet czy prokuratorzy odwołują się do mechanizmów opartych na tradycji. Wielokrotnie decyzje zasadzają się nie na obowiązującym prawie czy normach *szariat*, lecz na normach zwyczajowych i tradycyjnych, w wyniku czego bezbronne grupy społeczne — w szczególności kobiety i dzieci — spotykają się często z dalszą wiktylizacją; zob. *Still a Long...*, s. 25–26.

⁵⁶ W lipcu 2007 r. żeński personel policyjny wynosił zaledwie 275 osób, co stanowiło 0,4% całego personelu; zob. *Women and Men in Afghanistan...*, s. 13.

⁵⁷ Raport Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka w sprawie sytuacji praw człowieka w Afganistanie i osiągnięć pomocy technicznej w dziedzinie praw człowieka w 2013 r. z 10 stycznia 2014 roku, Rada Praw Człowieka ONZ, A/HRC/25/41.

⁵⁸ Por. „New Election law Gazette” No. 1112, 6 August 2013, [za:] *A Way To Go...*, s. 10.

⁵⁹ Pkt 42–48 Raportu Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka w sprawie sytuacji praw człowieka..., <http://www.hrw.org/news/2014/02/04/afghanistan-reject-new-law-protecting-abusers-women> (dostęp: październik 2014); <http://blog.amnestyusa.org/middle-east/breaking-president-karzai-rejects-law-rolling-back-violence-protections-for-women/> (dostęp: październik 2014).

Komisji Praw Człowieka ONZ w czerwcu 2014 r. powszechnym przeglądzie okresowym, w jego raporcie końcowym rząd Afganistanu odrzucił zalecenie państw członkowskich ONZ zawarte w Rekomendacji z 4 kwietnia 2014 r. w kwestii zniesienia karalności „przestępstw moralnych”, co ewidentnie podważa podjęte dotychczas zobowiązania rządu afgańskiego w zakresie wzmocnienia i wspierania ochrony praw kobiet⁶⁰. Należy przy tym zauważyć, że zgodnie z przytoczonymi w niniejszym artykule statystykami osłabianiu przyznanym dotychczas praw kobietom towarzyszy jednoczesny wzrost rejestrowanych przypadków ich naruszeń. Mając na uwadze niejasność, czy zjawisko to spowodowane jest wzrostem zaufania do odpowiednich instytucji, czy może rzeczywistym wzrostem przypadków przemocy wobec kobiet, należy je również uznać za niepokojące.

Zakończenie

Całokształt obrazu obecnej sytuacji Afganek — formalne ograniczanie przyznanych im dotychczas praw, brak respektowania przysługujących im praw, luki prawne ograniczające skuteczność odpowiednich aktów prawnych, nieskuteczność działań podejmowanych przez odpowiednie instytucje zarówno rządowe, jak i pozarządowe, czy wreszcie nieskuteczność w dochodzeniu sprawiedliwości przez kobiety będące ofiarami różnego rodzaju przestępstw oraz występujące zjawisko wtórnej wiktymizacji ofiar — potwierdza tezę, iż prawne gwarancje przyjmowane po obaleniu reżimu talibów nie są wystarczające. Niezbędne jest więc w moim odczuciu podjęcie dalszych, bardziej zintensyfikowanych działań, mających na celu wzmocnienie ochrony praw kobiet, zarówno przez władze afgańskie, jak i odpowiednie organizacje pozarządowe. Priorytetem wydaje się zniesienie karalności kobiet za tzw. zbrodnie moralne (ucieczka lub usiłowanie popełnienia *zina*) skutkującej wtórną wiktymizacją ofiar, a także odpowiednia rewizja Kodeksu karnego, w szczególności w odniesieniu do regulacji zbrodni „honorowych”. Wzmocnione zostać muszą także działania podejmowane w celu ograniczanie takich zjawisk, jak *baad* i *baadal*, a także wszelkich innych przejawów przemocy wobec kobiet (czy to fizycznej, seksualnej, psychicznej, czy ekonomicznej), zarówno w wymiarze legalnym, jak i przede wszystkim rzeczywistym. Odpowiednia interwencja konieczna jest również w odniesieniu do pozostałych sfer definiujących pozycję Afganek, takich jak: dostęp do edukacji,

⁶⁰ Zob. Raport Grupy Roboczej nad Powszechnym Przeglądem Okresowym, Afganistan z dnia 4 kwietnia 2014 roku (A/HRC/26/4), <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/129/52/PDF/G1412952.pdf?OpenElement> (dostęp: październik 2014), Krajowy Raport przedłożony zgodnie z paragrafem 5 załącznika do Rezolucji Rady Praw Człowieka nr 16/21, Afganistan, z dnia 20 listopada 2013 roku, (A/HRC/WG.6/18/AFG/1), <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G13/187/20/PDF/G1318720.pdf?OpenElement> (dostęp: październik 2014); <http://www.hrw.org/news/2014/06/23/afghanistan-end-moral-crimes-prosecutions> (dostęp: październik 2014).

dostęp do odpowiedniej opieki medycznej, swoboda zatrudnienia czy niezbędny wzrost liczby funkcjonariusz płci żeńskiej. Dokonane w niniejszej pracy analizy, prowadzą do jednoznacznej konkluzji, iż przed Afganistanem jest wciąż daleka droga do osiągnięcia stanu stabilizacji w zakresie respektowania praw kobiet i zagwarantowania im godnego życia.

Bibliografia

Akty prawne, dokumenty i raporty

- A Way To Go: An Update on Implementation of the Law on Elimination of Violence against Women in Afghanistan*, United Nations Assistance Mission in Afghanistan, United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights, Kabul, grudzień 2013.
- AIHRC, *National Inquiry on Rape and Honor killing in Afghanistan Report Summary*, 9 czerwca 2013.
- Annan K., Notatka prasowa SG/SM/8157, AFG/190, WOM/ 1329, 3 marca 2002.
- Annan K., Przemówienie ze Szczytu Afgańskich Kobiet na rzecz Demokracji, Bruksela, 4–5 grudnia 2001.
- The Constitution of Afghanistan, 26th January 2004.
- Harmful Traditional Practices and Implementation of the Law on Elimination of Violence against Women in Afghanistan*, Human Rights, United Nations Assistance Mission in Afghanistan Kabul, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights Geneva, Kabul, 9 grudnia 2010.
- 'I Had To Ran Away'. The Imprisonment of Women and Girls for 'Moral Crimes' in Afghanistan*, Human Rights Watch, USA, 2012.
- Kodeks karny Afganistanu z dnia 7 października 1976 r.
- Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r. (Dz.U. z dnia 2 kwietnia 1982).
- Krajowy Raport przedłożony zgodnie z paragrafem 5 załącznika do Rezolucji Rady Praw Człowieka nr 16/21, Afganistan, z dnia 20 listopada 2013 roku, (A/HRC/WG.6/18/AFG/1).
- The Law of Elimination the Violence against Women, 1st August 2009 (Issue No 989).
- Raport AIHRC, *National Inquiry on Rape and Honor killing in Afghanistan Report Summary*, czerwiec 2010.
- Raport AIHRC, M. Hussain Sarmand, L. Sultani, *Violence against women in Afghanistan (The first six months of the year — 1392)*.
- Raport Grupy Roboczej nad Powszechnym Przeglądem Okresowym, Afganistan z dnia 4 kwietnia 2014 roku, (A/HRC/26/4).
- Raport Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka w sprawie sytuacji praw człowieka w Afganistanie i osiągnięć pomocy technicznej w dziedzinie praw człowieka w 2013 r. z 10 stycznia 2014 roku, Rada Praw Człowieka ONZ (A/HRC/25/41).
- Silence is Violence. End the Abuse of Women in Afghanistan, Human Rights, United Nations Assistance Mission in Afghanistan Kabul, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights Geneva, Kabul 2009.
- Still a Long Way to Go. Implementation of the Law of Elimination of Violence against Women in Afghanistan*, United Nations Assistance Mission in Afghanistan, Kabul, grudzień 2012.
- Suicide rate soars amongst Afghan women, Xinhua, 31 July 2010, http://news.xinhuanet.com/english2010/world/2010-07/31/c_13424261.htm.

Ustawa o eliminacji przemocy wobec kobiet z dnia 1 września 2009 r. (Issue No: 989).
Women and Men in Afghanistan. Baseline Statistics on Gender, Ministry of Women's Affairs, United Nations Development Found for Women, 2008.

Literatura

Koran, z arabskiego przełożył i komentarzem opatrzył J. Bielawski, Warszawa 1986.
Modrzejewska-Leśniecka J., *Afganistan*, Warszawa 2010.
Nasir J.J.A., *The Status of Women under Islamic Law and Modern Islamic Legislation*, Boston 2009.
„New Election law Gazette” No. 1112, 6 August 2013.
Sadowa K., „Zbrodnie honorowe” *problemem współczesnej Europy? Zarys tematyki*, [w:] *Prawo życia i śmierci*, Wrocławskie Studia Erazmiańskie VII, Wrocław 2013.
Sahih Muslim, hadis 4192 z księgi 17.

Strony internetowe

<http://articles.latimes.com/2002/mar/09/news/mn-31970>
<http://blog.amnestyusa.org/middle-east/breaking-president-karzai-rejects-law-rolling-back-violence-protections-for-women/>
<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/129/52/PDF/G1412952.pdf?OpenElement>
<http://mowa.gov.af/en/page/6686>
http://www.aihrc.org.af/home/research_report/1571
<http://www.hrw.org/news/2014/06/10/dispatches-afghanistan-s-runaway-injustice>
<http://www.hrw.org/news/2014/06/23/afghanistan-end-moral-crimes-prosecutions>
http://www.laoa.af/laws/law_on_elimination_of_violence_against_women.pdf
<http://www.refworld.org/publisher,UNIFEM,,AFG,4c2af52a2,0.html>
<http://www.refworld.org/publisher,UNIFEM,,AFG,4a7959272,0.html>
http://www.searchtruth.com/book_display.php?book=017&translator=2&start=0&number=4191#4191
<http://www.un.org/news/dh/latest/afghan/afghan-agree.htm>

Women's safety in Afghanistan — an analysis of the efficiency of the legal guarantees adopted after 2001

Summary

The situation of women in modern Afghanistan is far from stable. Not only the violations of their basic rights are very common, but also the cruel practices of violence against them, i.e. *baad*, *baadal*, so-called honor killings, self-ignitions or proclivity to punish women for *zina* or *running away* are often committed. Simultaneously, there are law gaps limiting the effectiveness of legislation, lack of respect for guaranteed rights and ineffectiveness of actions towards protection of women's rights. Undoubtedly, it is necessary to take further, prompt steps both by Afghan Government and respective non-governmental organizations to protect Afghan women from cruel practices and to ensure their basic rights, safety and the worthy life.